

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Angeliki Lenart pt. Praca socjalna jako działalność pedagogiczna w opinii pracowników socjalnych województwa lubelskiego w świetle koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera, przygotowanej pod naukowym kierunkiem promotora ks. prof. dr hab. Mariana Nowaka oraz promotora pomocniczego dr hab. Piotra Magiera

Recenzja przygotowana na podstawie uchwały Rady Instytutu Dyscypliny Pedagogika Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 31.05.2023 r.

1. Wprowadzenie

Tytuł rozprawy zapowiada projekt badawczy osadzony w przestrzeni relacji teoria-praktyka pedagogiczna pracowników socjalnych odniesionej do autorskiej koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera. Już samo przywołanie koncepcji Brennera i połączenie jej z teorią i praktyką pracy socjalnej wskazuje na oryginalność podejścia badawczego. Nadmienić należy, że w ostatnich latach dzięki wzrostowi zainteresowania uczelni kształceniem do pracy socjalnej, co z kolei zapewne jest także efektem zaangażowania Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w jednoczeniu środowisk badaczy wokół problematyki dla/w/nad pracą socjalną w Polsce, znacząco wzrosła liczba badań i publikacji naukowych. Zamierzonym celem środowiska badaczy jest dążenie do utworzenia pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej, co już ma miejsce w wielu krajach europejskich, natomiast w Polsce wciąż praca socjalna jest kierunkiem kształcenia oraz praktycznym polem działania pedagogów, socjologów, do niedawna także politologów i polityków społecznych. Brak statusu dyscypliny naukowej oznacza, że nie ma możliwości uzyskania stopnia naukowego. Wobec tej sytuacji badacze głównie koncentrują się na problematyce profesjonalizacji zawodowej pracowników socjalnych czy ogólnie rzecz ujmując na odkrywaniu uwarunkowań efektywności działań pomocowych w pracy socjalnej.

Autorka, tym samym dołącza do coraz liczniejszej grupy badaczy, skupionych wokół badań diagnostycznych nad/w/dla pracy socjalnej poddając analizie, co niezwykle interesujące, ich/jej pedagogiczny wymiar. Głównymi realizatorami pracy socjalnej są pracownicy socjalni. To od ich podejścia do swoich obowiązków, odpowiedzialności, ogólnie rzecz ujmując profesjonalizmu zależy skuteczność pracy socjalnej. Tymczasem, dotychczasowe badania

dowodzą, że grupa zawodowa pracowników socjalnych ceniąca stałe doskonalenie się i podnoszenie kwalifikacji zawodowych odczuwa jednocześnie coraz niższą satysfakcję z wykonywanej pracy zawodowej, przeżywa szereg dylematów etycznych oraz frustracji powodowanych bardzo niskimi zarobkami, niskim prestiżem, niedocenianiem wykonywanego zawodu przez społeczeństwo, co z kolei ma swoje przełożenie na poczucie małej efektywności realizowanej pracy socjalnej. Wydaje się, że pewną szansą na zmianę sytuacji jest wizja zatrudnienia w powstających z przekształcania dotychczasowych ośrodków pomocy społecznej, centrach usług społecznych. Raport Rady ds. Społecznych Narodowej Rady Rozwoju przy Prezydencie RP (dostępny na stronie Kancelarii Prezydenta RP oraz w ROPS) dotyczącego działania pierwszych w Polsce centrów usług społecznych, powstałych w oparciu o Ustawę o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych z dnia 19 lipca 2019 r., potwierdza korzyści z tej dokonywanej systemowej zmiany w polityce społecznej. Zawód pracownika socjalnego wpisuje się w grupę zawodów pomocowych skierowanych na wsparcie i pomoc na zasadzie powszechności wszystkim obywatelom.

2. Ocena przedłożonej rozprawy

A. Struktura pracy

Przedłożona do recenzji praca ma strukturę klasyczną dla prac z nauk społecznych z wyodrębnionym wstępem, trzema rozdziałami teoretycznymi, (ss. 8-115) rozdziałem metodologicznym(ss. 116-141), rozdziałem empirycznym (ss. 142 – 293) zakończeniem, wykazem bibliograficznym oraz aneksem. Autorka zachowała właściwe proporcje między częścią teoretycznego opracowania, a empiryczną (rozdział metodologiczny i empiryczny) Praca liczy 327 stron jednak zasadnicza część tekstu obejmuje 291 stron. Dysertację zamyka zakończeniem, w którym zawarto uogólnione wnioski z badań ukierunkowane na doskonalenie praktyki pracy socjalnej.

Wykaz bibliograficzny zawierający podział na prace zwarte i artykuły w czasopismach naukowych, netografię oraz akty prawne liczy 136 pozycji w tym: 127 opracowania literatury przedmiotu (116 prac zwartych, 8 artykułów z czasopism naukowych oraz 3 publikacje Internetowe). Zaskakuje, że Autorka w tak minimalnym stopniu korzysta z opracowań zamieszczonych w czasopismach naukowych. Sięgnęła jedynie do „Chowanny” z roku 1996, „Forum Pedagogicznego” (2011); „Pedagogika Filozoficzna on-line „(2006); „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Socjologica” (2012); „Przegląd Społeczny’ (1937); „Roczniki Filozoficzne” (1976) i „Prace Pedagogiczne WSP (1986); „Roczniki Pedagogiczne” (2019). Pomijam uwagę na temat jakże odległych dat wydania wymienionych czasopism, to jednak

brak najnowszych opracowań z czasopism naukowych jest trudne do wytłumaczenia. Autorka w ogóle, co z uwagi na tytuł dysertacji i przedmiot badania jest istotne, nie sięga do czasopism tematycznych np. „Praca Socjalna”; „Polityka Społeczna” „Pedagogika Społeczna”, w których publikowane są najbardziej aktualne doniesienia z prowadzonych kierunków poszukiwań badawczych, czyli właśnie uwarunkowań realizowania pracy socjalnej czy podejścia pracowników socjalnych do pracy z rodziną. Szczególnie teraz należy śledzić publikacje w czasopismach naukowych ponieważ z uwagi na fakt, że w nauce cenione są głównie punkty za publikacje naukowe, większość autorów koncentruje się na krótkich formach wypowiedzi czyli artykułach naukowych. Cenne jest oczywiście sięganie do prac zwartych, jednak (poza klasyką, jak opracowania Tadeusza Kotarbińskiego czy Stefana Kunowskiego) należy korzystać z tych najnowszych, bo przywoływanie opracowania Zbigniewa Tyszki., *Socjologia rodziny* z 1979 roku, czy Marii Ziemskiej z lat 1969, 1975, to jednak już zbyt odległe podejście do spraw współczesnej rodziny. Dokonujący się proces zmiany społecznej najmocniej odzwierciedla się właśnie w przemianach w rodzinie. Jest także wiele znakomitych publikacji na temat pracy socjalnej przygotowanych przez różne ośrodki akademickie np. tych, które opracowano jako pokłosie corocznych zjazdów Polskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej. Ukazało się także wiele monografii pod reakcją naukową wspomnę jedynie o ważnej monografii : *30 wykładów z pracy socjalnej* przygotowanej pod red. Krzysztofa Frysztackiego, Wyd. PWN Warszawa 2021 w której poruszono wiele problemów związanych z procesem profesjonalizacji pracy socjalnej, czy pracy socjalnej z rodziną. Mam nadzieję, że Autorka dysertacji wytłumaczy się dlaczego w wykazie bibliograficznym dokumentującym literaturę z której korzystała tych najnowszych opracowań wydanych po roku 2020 nie odnajdujemy.

W bibliografii jest 6 pozycji niemieckojęzycznych, co wypełnia jeden z warunków doboru publikacji. Podkreślić należy, że dysertacja przygotowana jest z dużą dbałością stylistyczną i językową, napisana dobrą polszczyzną, co już nie jest taką zwykłą oczywistością w przypadku prac przygotowanych przez młode pokolenie badaczy.

B. Teoretyczne podstawy badań i ich aplikacja na grunt autorskiego projektu

W ogólnej ocenie część teoretyczną pracy oceniam bardzo pozytywnie, widoczny jest erudycyjny charakter pisarstwa naukowego, znajomość przedmiotu prowadzonych analiz, sprawna syntetyzacja pozyskanej wiedzy i badań. Autorka pomieściła treści aż w trzech rozdziałach. W rozdziale pierwszym pt. *Działalność pedagogiczna jako praxis ludzka w ujęciu Dietricha Bennera* Autorka wprowadza nas w podstawowe kategorie charakteryzujące

koncepcję Bennera, która posłużyła do opisu podjętej problematyki realizowanej w praktyce pracy socjalnej. Wyróżnia i charakteryzuje:

- 1/ *praxis i ludzka praxis,*
- 2/ *pedagogiczna praxis,*
- 3/ *pedagogiczna praxis jako nauczanie wychowujące i kształcące,*
- 4/ *pedagogiczna praxis jako wprowadzenie w obszary działania społecznego,*
- 5/ *ludzka praxis a działalność zawodowa,*
- 6/ *teoria wychowania,*
- 7/ *teoria kształcenia,*
- 8/ *teoria instytucji pedagogicznych.*

Odnosi się także do kategorii działania ludzkiego w ujęciu Karola Wojtyły/Jana Pawła II i Tadeusza Kotarbińskiego w podejściu do „dobrej roboty”. Analizuje istotę działalności o charakterze społeczno-pedagogicznym w pracy socjalnej z perspektywy pedagogiki społecznej, głównie w podejściu Heleny Radlińskiej – prekursorki rozwoju tej dyscypliny naukowej w Polsce oraz Aleksandra Kamińskiego, jej doktoranta i kontynuatora prac naukowych w tej dyscyplinie. Z obowiązku recenzenta uwagę muszę zwrócić na fakt, że H. Radlińska nie używała pojęcia praca socjalna, pisała wyłącznie o pracy społecznej, służbach społecznych czy siłach ludzkich. Nie można więc zgodzić się z wypowiedzią Autorki, że Radlińska „w swej twórczości pojęcie pracy socjalnej przekształciła w pracę społeczną o charakterze wychowawczym”.(s.38) Najistotniejszym kierunkiem działania wychowawczego dla Radlińskiej było aktywizowanie ludzi do działania. Siły ludzkie/społeczne pojmowała jako synonim procesu wychowania. Szkoda, że Autorka nie dotarła do znaczącej pozycji Heleny Radlińskiej., *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej* z roku 1935r, w której poznajemy różne wymiary doświadczenia aktywizującego otwierającego na pedagogiczne myślenie.

Osobne miejsce w rozdziale teoretycznym Autorka poświęca pracy socjalnej. W rozdziale zatytułowanym: *Praxis pracy socjalnej w świetle koncepcji Dietricha Bennera* przedstawia genezę i historię pomocy społecznej, współczesne ujęcie pracy socjalnej i jej zadania w pedagogice, kwalifikacje i zadania pracownika socjalnego, kodeks etyczny pracowników socjalnych. Ukazano rodzinny kontekst pomocy społecznej, modele pracy socjalno-wychowawczej z rodziną oraz pracowników socjalnych w obliczu pandemii COVID-19. Autorka w opisie genezy rozwoju pomocy społecznej sięga aż do mitologii – mitu prometejskiego uznawanego za pierwszego filantropa/wolontariusza.

W części teoretycznej za zbędne uważam podpunkty: w rozdziale 2.5. *Rodzinny kontekst pomocy społecznej*, w której Autorka omawia: funkcje rodziny (za Z. Tyszką 1979 r), postawy rodzicielskie (za M. Ziemska 1969r), dysfunkcjonalność rodzin, oraz punkt 2.6. *Pracownicy*

socjalni wobec pandemii COVID-19. Praca z rodziną stanowi oczywiście istotny, ważny obszar działania w pracy socjalnej jednak w kontekście przyjętego tytułu dysertacji doktorskiej i przedmiotu badania szczegółowy opis funkcji, postaw rodzicielskich czy przyczyn i przejawów dysfunkcyjności wychodzi poza zakres poszukiwań badawczych. Analiza wyzwań w pracy socjalnej dotyczących różnorodnych problemów rodziny byłoby wystarczające. Pomijam już fakt, że Autorka powołuje się na Autorów, do których współcześnie, w analizach problemów rodziny, w zasadzie się już nie sięga.

C. Przejrzystość warsztatu metodologicznego

Tytuł dysertacji, moim zdaniem, wskazuje na badania diagnostyczne, a nie na zależnościowe. Przyjęcie w koncepcji badań zależnościowych jest chyba jednak zupełnie niepotrzebnym i niezwykle trudnym wyzwaniem dla Badaczki. Naturalnie możliwym, o czym przekonuje nas w rozdziale empirycznym, bogatym w dane pozyskane z badań własnych. Praca przygotowana jest w strategii badań ilościowych z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety. Autorka przygotowała narzędzie badawcze - kwestionariusz ankiety własnego autorstwa złożonego z pytań zamkniętych (44 pytania) oraz pięciu pytań otwartych, których analiza prowadzona w strategii badań jakościowych. Dopełnieniem zastosowanej strategii jest badanie dokumentów urzędowych jakimi były: Ustawa o pomocy społecznej; regulaminy organizacyjne; statuty ośrodków pomocy społecznej; uchwały i zarządzenia –niestety bliżej nieokreślone w pracy, przez kogo podejmowane i czego dotyczą.

Przedmiotem badania jest poznanie działalności pracowników socjalnych, jak ujmuje to Autorka rozprawy, z perspektywy pedagogicznego profilu (s 119). Główny cel badawczy sprowadza się do ustalenia cech wspólnych dla działania pedagogicznego w pracy socjalnej w ujęciu koncepcji pedagogiki ogólnej Ditericha Bennera.

Cel teoretyczny w podjętych badaniach stanowi wypracowanie teorii działania pedagogicznego w aspekcie pracy socjalnej koncentrując uwagę na cechach wspólnych oraz różnicujących. (s.119)

Celem poznawczy badań ukierunkowany jest na poznanie opinii pracowników socjalnych na temat ich idealnego, czy upragnionego profilu zawodowego oraz elementów i cech pracy socjalnej, które sprawiają, że posiada ona charakter działalności pedagogicznej. (s.119)

Natomiast cel praktyczny ukierunkowany jest na wypracowanie wskazań dla pracowników socjalnych w zakresie realizowanej działalności także o charakterze pedagogicznym.

Problem główny badań sprowadza się do pytania o to:

Jakie cechy pracy socjalnej nadają jej charakter działalności pedagogicznej rozpatrywanej w perspektywie teorii praktycznej pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera?

Tak postawiony problem główny nie oddaje jednak całego zamysłu badawczego sprecyzowanego w tytule dysertacji, akcentuje bowiem jedynie cechy pracy socjalnej. Moim zdaniem, tytuł dysertacji raczej powinien zawierać się w pytaniu o to:

Jaka jest/Na czym polega działalność pedagogiczna w pracy socjalnej w opinii pracowników socjalnych woj. lubelskiego w świetle koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera?

Być może jednak Autorka rozprawy ma jeszcze inną propozycję problemu głównego, w którym wskaże na zależnościowy związek badanego problemu zapisanego w tytule i przedmiocie badania. Być może jest to właśnie pierwszy z wysuniętych problemów szczegółowych, który najbardziej trafie odnosi się do tytułu dysertacji.

Zgodzić się jednak powinniśmy, że zarówno tytuł dysertacji jak i wysunięty główny problem badawczy oraz w większości problemy szczegółowe nie mają charakteru zależnościowego, są to problemy diagnostyczne.

Główny problem badawczy Autorka uszczegóławia następującymi pytaniami:

1. Jakie związki zachodzą między działalnością realizowaną w ramach pracy socjalnej a działaniem pedagogicznym w ujęciu prakseologicznej koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera?
2. Jakie cechy pracy socjalnej nadają jej charakter działalności pedagogicznej?
3. Jakie zadania pracowników socjalnych wskazują na pedagogiczny charakter ich działalności?
4. Jakie działania pracownicy socjalni uważają za wychowawcze?

Postawione pytania szczegółowe znacząco poszerzają wiedzę na temat zamysłu badawczego, zwracam jednak uwagę, że pytanie o cechy pracy socjalnej stawiane jest zarówno w problemie głównym, jak i szczegółowym, co nie powinno mieć miejsca.

Autorka, zgodnie z przyjętą koncepcją badań zależnościowych precyzuje hipotezy robocze, które dają jasny pogląd na kierunek poszukiwań badawczych, choć zabrakło w wyróżnionych hipotezach, co jest istotą stawianej hipotezy, wyznaczonego kierunku działania tzn. „Im...tym...”

Tak więc, w pracy są raczej założenia badawcze, które Autorka poddała empirycznej weryfikacji.

1. Zakłada się, że koncepcja działania pedagogicznego ujęta w pedagogice ogólnej Dietricha Bennera pozwala na interpretację pracy socjalnej, pod kątem działalności pedagogicznej.
2. Zakłada się, że głównymi cechami pracy socjalnej, które nadają jej charakter działania pedagogicznego jest kierowanie się dobrem osób i rodzin, postawa moralna i etyczna pracowników, niesienie pomocy, osobiste cechy charakteru, zdobywanie odpowiedniej wiedzy, tworzonej i gromadzonej dzięki realizowanej pracy socjalnej.
3. Zakłada się, że niektóre działania pracownika socjalnego, jako mentora i przewodnika, wiążą się z koniecznością posiadania szerokiej wiedzy, kompetencji i konkretnych umiejętności z zakresu pedagogiki i wymagają dalekosiężnego patrzenia na przyszłe dobro jego klientów-podopiecznych.
4. Zakłada się, że sami pracownicy socjalni zauważają w swojej działalności, zwłaszcza związanej z identyfikowaniem i rozwiązywaniem ludzkich problemów, wychowawczy i pedagogiczny charakter swojej pracy.

Zastosowana metoda sondażu diagnostycznego w strategii badań ilościowych wymaga operacjonalizacji badanych zmiennych szczegółowych, kategorii i określenia wskaźników badawczych. Autorka przyjmuje jednak inny sposób opisu zmiennych badawczych i wyróżnia: Zmienne niezależne: wiek, płeć, staż pracy, stopień awansu zawodowego, wykształcenie oraz zadania pracowników socjalnych. Dane z tzw. metryczki w badaniach sondażowych uważa się za zmienne pośredniczące, które oczywiście także można poddać statystycznym analizom poszukując w badaniu określonych związków. Tak więc, w tym przypadku jedynie *zadania pracowników socjalnych* uznać należy za zmienne niezależne.

Nie zrozumiałe są dla mnie wysunięte „zmienne zależne tj.: przygotowanie do pełnienia ról społecznych, adaptacja do życia w środowisku lokalnym, przyswojenie sobie wiedzy, umiejętności, wartości, norm oraz wzorów zachowań, realizacja prawidłowych postaw rodzicielskich, społecznych”, proszę zatem, by podczas obrony pracy doktorskiej, jej Autorka wytłumaczyła do którego z wysuniętych problemów szczegółowych się odnoszą i jak operacjonalizuje te zmienne.

Za wskaźniki dla wyróżnionych zmiennych badawczych przyjęto: realizację praxis pracy socjalnej, realizację ludzkiej praxis w pracy socjalnej, realizację pedagogicznej praxis jako nauczanie wychowujące w pracy socjalnej, realizację pedagogicznej praxis jako nauczanie kształtujące w pracy socjalnej, realizację pedagogicznej praxis jako wprowadzenie w obszary działania społecznego w pracy socjalnej, wiedza o wychowaniu w pracy socjalnej, wiedza o kształceniu w pracy socjalnej, wiedza o instytucjach społecznych w pracy socjalnej.

Sugeruję, by w przypadku decyzji o druku dysertacji doktorskiej – do czego już teraz zachęcam jej Autorkę, ponownie przemyśleć konstrukcję rozdziału metodologicznego. Należy jasno

wyróżnić, opisać badane zmienne odpowiadające wprost wysuniętym problemom szczegółowym, kategorie badawcze uszczegółowujące badane zmienne szczegółowe, wreszcie wskaźniki w oparciu o które respondenci udzielają swoich wskazań – odpowiedzi.

W prezentowanych badaniach zastosowano losowy dobór próby. Grupę badanych stanowili pracownicy socjalni województwa lubelskiego zatrudnieni w 213 ośrodkach pomocy społecznej województwa lubelskiego. W badaniu uczestniczyło 396 respondentów (czy właśnie dokładnie tyle kwestionariuszy ankiet skierowano do respondentów?) w tym 316 (79,8%) kobiet i 80 (20,2%) mężczyzn, co oddaje przekrój grupy zawodowej w pracy socjalnej zdominowanej przez kobiety. Wszyscy uczestnicy badania mieli albo wykształcenie kierunkowe do pracy socjalnej uzyskane w ramach studiów wyższych, bądź kolegium pracowników służb społecznych albo przygotowanie do zawodu pracownika socjalnego uzyskanego po ukończeniu studiów na kierunku pedagogika, socjologia, psychologia, nauki o rodzinie, polityka społeczna i politologia. Najliczniejszą grupę respondentów stanowili pracownicy socjalni ze stażem od jednego roku do dziesięciu lat pracy zawodowej tj. (43,2%), a zatem już Ci z młodszego pokolenia pracowników socjalnych, kształconych w odmiennej rzeczywistości dokonującej się zmiany społecznej i przynoszącej szereg trudnych wyzwań zawodowych.

Dotarcie do tak dużej grupy respondentów i włączenie ich do badań zasługuje na wyróżnienie. Wielu badaczy właśnie na tym etapie, tj. pozyskania uczestników badania musi weryfikować swoje zamierzenia badawcze ponieważ potencjalni badani odmawiają uczestnictwa. Dotyczy to także pracowników socjalnych pomimo, iż w etyce zawodowej mają zapis o wspieraniu badań, których celem jest poznanie i usprawnianie pola praktyki zawodowej.

D. Wartość uzyskanych wyników i ich przydatność dla rozwoju teorii oraz praktyki pedagogicznej

Rozdział piąty pracy doktorskiej jest bardzo interesujący wnoszący wiele znaczących danych i wiedzy dotyczących specyfiki zawodu pracownika socjalnego. To zasadnicza część pracy, w której Autorka realizuje swój projekt badawczy. Przedstawia opis statystyczny związków, jakie zachodzą między działalnością realizowaną w ramach pracy socjalnej, a działalnością pedagogiczną rozpatrywaną według koncepcji pedagogiki ogólnej Dietricha Bennera. Wyniki pozyskanych danych przedstawia w dobrze konstruowanych tabelach i wykresach. Związki pomiędzy badanymi zmiennymi wykazuje w wartościach statystycznych. Analiza prezentowanych danych poprawna i bardzo szczegółowa. Moją wątpliwość budzą

niektóre tytuły tabel czy wykresów np. na stronie 174 wykres nr 4: *Staż pracy i zdobyte doświadczenie a realizacja zawodu pracownika socjalnego*. Wskaźnik informuje nas o tym, że: *ma bardzo duże znaczenie, tak ma znaczenie, nie ma znaczenia, raczej tak*. Trudno zrozumieć co Autorka miała na myśli korelując zdobyte doświadczenie (jakie) z realizacją zawodu pracownika socjalnego (jaką?) Analiza wykresu dowodzi natomiast, że Autorka zobrazowała dane pozyskane z pytania otwartego odnoszącego się do „dziedzictwa pokoleniowego, (powielanie negatywnych wzorów zachowań) jakie widzą w obecnej sytuacji życiowej podopiecznych”. (s. 174) Tak, więc zabrakło wprowadzenia, które wyjaśniałoby kolejny krok poszukiwań badawczych, a który ułatwiłby śledzenie prowadzonej analizy uzyskanych wyników z badań. W przypadku przygotowania pracy do druku należy na to zwrócić uwagę, szczególnie, że jak już wspomniałam prezentowany jest bardzo bogaty poznawczo materiał z przeprowadzonych badań.

Interpretację uzyskanych wyników z badań wymagającą ich powiązania z przyjętą koncepcją Dietricha Bennera, Autorka przedstawia w osobnym punkcie pracy zatytułowanym *Synteza i wnioski pedagogiczne* (ss. 284- 293). Od samego początku lektury tej pracy doktorskiej uznaję to za najtrudniejsze zadanie i jednocześnie wyzwanie zarówno dla Doktorantki, jak i Promotorów rozprawy doktorskiej. Z zadania tego wywiązują się jednak znakomicie. Doktorantka szczegółowo analizuje założone i wykryte w toku badania związki rozpatrując charakter ludzkiego działania przez pryzmat działalności pedagogicznej. Weryfikuje w prowadzonej dyskusji założone hipotezy robocze syntetycznie wykazując najistotniejsze wyniki badań. To bardzo interesujący punkt pracy potwierdzający zdolność Autorki opracowania do wnioskowania i rzeczowych uogólnień.

Zbyt rzadko jednak, moim zdaniem, powraca do treści z rozdziałów teoretycznych pracy, w których to właśnie powinna odnajdować uzasadnienie dla analizowanych danych pozyskanych w drodze przeprowadzonych własnych badań empirycznych.

Istotnym walorem i zupełnie nowatorskim odkryciem w recenzowanej pracy doktorskiej jest znaczące poszerzenie podejścia do pracy socjalnej, jako pola profesjonalnej działalności ukierunkowanej na procesy wsparcia osób znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych. Wszystkie wskazane w recenzji uwagi mają jedynie na celu zwrócenia uwagi na zagadnienia wymagające dodatkowego przemyślenia i w żadnej mierze nie obniżają znaczenia dokonanych odkryć w toku postępowania badawczego.

Konkluzja

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że dysertacja doktorska Pani magister Agnieszki Angeliki Lenart spełnia wymagania zawarte w Ustawie z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.). Wnoszę zatem o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Barbara Sremska', written in a cursive style.